

פרופ' יונתן גרוסמן

58 שני אופני זבח השלמים: שלמי נדר ונדבה ושלמי תודה

את שיעורנו הקודם הקדשנו להגדרה הכללית של זבח
השלמים, וליתר דיוק, לאי הגדרתו בפסוקים כקדוש.
בשיעור הנוכחי נשוב אל פסוקי זבח השלמים, העוקבים
אחר שתי אפשרויות הקרבה:

"וְזֹאת תֹּרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יִקְרִיב לָהּ."

"אם על תֹּדָה יִקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב על זֶבַח הַתֹּדָה
חֲלוֹת מִצֹּת בְּלוֹלַת בְּשָׂמֶן וְרִקְיָקִי מִצֹּת מִשְׁחִים
בְּשָׂמֶן וְסֹלֶת מִרְבֶּכֶת חֶלֶת בְּלוֹלַת בְּשָׂמֶן. על
חֶלֶת לֶחֶם חֻמֶץ יִקְרִיב קֶרְבָּנוּ על זֶבַח תֹּדָת
שְׁלָמֵיו. וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל קֶרְבָּן תְּרוּמָה
לָהּ לִפְנֵי הַזָּרֵק אֶת דָּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה. וּבִשָּׂר
זֶבַח תֹּדָת שְׁלָמֵיו בְּיוֹם קֶרְבָּנוּ יֹאכַל לֹא יִנְיַח
מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֵר."

"וְאִם נֶדֶר אוֹ נִדְבָה זֶבַח קֶרְבָּנוּ בְּיוֹם הַקְּרִיבוֹ אֶת
זֶבְחוֹ יֹאכַל וּמִמִּחְרַת וְהַנּוֹתֵר מִמֶּנּוּ יֹאכַל.
וְהַנּוֹתֵר מִבִּשָּׂר הַזֶּבֶח בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשְׂרָף.
וְאִם הָאֵכֶל יֹאכַל מִבִּשָּׂר זֶבַח שְׁלָמֵיו בְּיוֹם
הַשְּׁלִישִׁי לֹא יִרְצָה הַמִּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יִחָשֵׁב לוֹ
פְּגוּל יִהְיֶה וְהִנֵּפֵשׁ הָאֵכֶל מִמֶּנּוּ עֹנָה תִּשָּׂא"

(ויקרא ז', יא-ט).

בפרשת ויקרא שמענו רק על 'זבח שלמים' שהשתנה
לפי סוג הבהמה שבחר המקריב להביא. כאן אנו
שומעים לראשונה שלמעשה יש שני מודלים שונים של
קורבן זבח שלמים, ואלו מובחנים על פי המוטיבציה של
מקריבם: "אם על תֹּדָה יִקְרִיבֶנּוּ" / "וְאִם נֶדֶר אוֹ נִדְבָה
זֶבַח קֶרְבָּנוּ". העובדה שפיצול זה נזכר לראשונה בפרשת
צו כבר מלמד שעיקר המשמעויות ההלכתיות שלו
נוגעות באכילת הקורבנות הללו. זהו המקרה המובהק
ביותר שכוונותיו של האדם המקריב והמניעים שלו

להבאת הקורבן, נוטלים תפקיד כה דרמטי בהגדרת
הקורבן. רק בשל סיפור הרקע להבאת השלמים, משתנה
דינו של הקורבן. נעיין אם כן בדינים המבדילים את שני
סוגי זבח השלמים ולאורם נעמוד על אופיים ותפקידם.

כפתיחה לדברים רק אעיר על הלשון הארוכה בכותרת:
"וְזֹאת תֹּרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יִקְרִיב לָהּ". מאחר
שכותרת האשם – המוזכרת לפני זבח השלמים – קצרה
יותר ("וְזֹאת תֹּרַת הָאֲשָׁם" – ז', א) הסגנון החריג אומר
דרשני¹. נדמה שיש מטרה מכוונת לשילוב הפועל "יקריב
לה", אשר חוזר בפסוקים הפותחים את זבח השלמים
שוב ושוב – "אֲשֶׁר יִקְרִיב לָהּ". אם על תֹּדָה יִקְרִיבֶנּוּ
וְהִקְרִיב על זֶבַח הַתֹּדָה". פועל זה מבליט את מעורבות
המקריב, ומאחר שלשון זו קשורה בהדגשה של 'הבאת'
הקורבן בידי הבעלים – המודגשת בתיאור ההקרבה (ז',
כח-ל) – נדון בדבר זה שם.

שלמי תודה

הסוג הראשון שמוזכר בכתוב הוא "אם על תֹּדָה
יִקְרִיבֶנּוּ", כלומר אדם שמביא את זבח השלמים כאמירת
תודה על דבר טוב שנעשה לו. היו שטענו שיש להבין
את 'תודה' בהוראת 'וידוי', כמו בדברי עזרא: "וְעֵתָה תִּנּוּ
תֹּדָה לָהּ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם וְעָשׂוּ רְצוֹנוֹ וְהִבְדְּלוּ מֵעַמֵּי
הָאָרֶץ וּמִן הַנְּשִׁים הַנִּכְרִיּוֹת" (עזרא י', יא)². אולם קשה
להזדהות עם קריאה זו. בפסוקים שונים בתנ"ך (במיוחד
בתהלים) מוצג זבח התודה כקורבן המלווה בהלל
ובהכרת הטוב על החסד שגמל ה' עם האדם. דבר זה
מתאים יותר לקורבן תודה מלשון הודיה, וכפירוש
המקובל.

על מביא הקורבן לצרף לבהמה גם שלשה סוגי מצות:
"חֲלוֹת מִצֹּת בְּלוֹלַת בְּשָׂמֶן" / "וְרִקְיָקִי מִצֹּת מִשְׁחִים
בְּשָׂמֶן" / "וְסֹלֶת מִרְבֶּכֶת חֶלֶת בְּלוֹלַת בְּשָׂמֶן". בנוסף
לשלוש אלו יש להביא גם לחם חמץ: "עַל חֶלֶת לֶחֶם
חֻמֶץ יִקְרִיב קֶרְבָּנוּ". הסוג הרביעי מפתיע ביותר – יש
להביא חמץ למקדש! לא די בזה שהחמץ נוכח פה, הרי
שמתוך תיאורו נדמה שהוא התוספת העיקרית לקורבן.
שלושת הסוגים הראשונים מובאים 'על התודה' –
"וְהִקְרִיב על זֶבַח הַתֹּדָה", ואילו בחלות החמץ נאמר
שהקורבן בא עליהן: "עַל חֶלֶת לֶחֶם חֻמֶץ יִקְרִיב קֶרְבָּנוּ".

N. Kiuchi, "Spirituality in Offering a Peace Offering", Tyndale 2
Bulletin 50 (1999), p. 25.

הוא מתנסח שם כאילו זו הקריאה הפשוטה: "ראשית, מוסכם
שמשמעות 'תודה' היא לא 'thanks' אלא 'confession'."

1 טענתו של מילגרם שהכותרת הארוכה מעידה על עורך מאוחר
(ויקרא, חלק א, עמ' 408) איננה סבירה גם למניחים שהכתוב עבר
עריכות מאוחרות. דווקא 'עורך מאוחר' היה מקפיד לכתוב בסגנון
שמצא לפניו.

יָנִיחַ מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר" (ז', טו). דין זה מגדיר במיוחד את זבח התודה, שהרי גם בויקרא כ"ב מובא דין זה כדין ייחודי וכמאפיין מובהק של זבח התודה: "וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבֶח תּוֹדָה לַה' לְרִצְוֹנְכֶם תִּזְבְּחוּ. בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר אָנִי ה'" (ויקרא כ"ב, כט-ל). אומנם הכוהנים האוכלים את קורבנות ישראל נדרשים גם הם לאכול אותם באותו היום ולא להותיר ממנו עד בוקר, אך דבר זה נתפס חלק מדיני הקרבה ועבודה. הסייג לבעלים לאכול ביום אחד את קורבנו, כנראה אינו מובן מאליו ואולי אף קשה לעמוד בדרישה זו. נשוב לכך בהמשך דיוננו.

שלמי נדר או נדבה

הסוג השני של זבח השלמים מתפצל בעצמו לשתי מוטיבציות שונות: 'נדר או נדבה'. התיאור שלו קצר יותר משלמי תודה, והתורה מתרכזת בזמן אכילתו: "וְאִם נָדַר אוּ נִדְבָה זֶבֶח קָרְבָּנוּ בַּיּוֹם הַקָּרִיבוּ אֶת זֶבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמַּחֲרַת וְהַנּוֹתֵר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל. וְהַנּוֹתֵר מִבֶּשֶׂר הַזֶּבֶחַ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף". שלא כמו שלמי התודה, את שלמי הנדר והנדבה ניתן לאכול במשך יומיים, ולא מוזכרים לחמים שיש להביאם לצד הזבח.

אפיון סוגי השלמים

ההבדל בין שני המודלים של זבח השלמים נשען על המוטיבציה בבסיס הבאתם. דבר זה כשלעצמו מעניין: התורה לא ביארה באופן גלוי מה המוטיבציה של מביא קורבן העולה ונאלצנו להסיק דבר זה מתוך פרטי הדינים של הקורבן ומתוך רמזי לשון הכתוב. הנה מתברר עד כמה המוטיבציה נוטלת תפקיד מכריע באפיון הקורבן. דינים שונים מבחינים בין המודלים של הקורבן בשל והם נגזרת של השאלה מדוע הוא מובא אל הקודש ומהי ההצהרה הדתית שמלווה אותו. מה אם כן משמעותי כל כך בהבדל בין המוטיבציה של שלמי תודה לזו של שלמי נדר או נדבה?

שלמי תודה מובאים כאשר אדם מבקש להודות לה' על דבר טוב שאירע לו. בניסוח של חז"ל תנועת נפש זו הפכה למעין חובה: "אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות: יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה

ראב"ע צודק שהמשמעות של 'על' כאן היא כמו 'עם', ואף על פי כן התחושה שהפסוקים מעוררים הם שלחם החמץ הוא הבסיס שעליו זבח השלמים מופיע, וכניסוחו החרף של הנצי"ב:

"משמעות המקרא דתכלית הקרבן הוא חלות לחם חמץ. ומשום זה מפרש עוד המקרא 'על זבח תודת שלמיו' – משום הכי לחם חמץ הוא עיקר, משום שהוא זבח תודת שלמיו"

(העמק דבר, ויקרא ז', יג).

חז"ל ביארו שלפנינו ארבעה סוגי מצות-לחמים שמצטרפים לזבח התודה, כפי שסקרנו זה עתה, אך למעשה יש מקום לדון האומנם בפסוקים יש ארבעה סוגים או רק שלושה. ייתכן ש'חלות לחם חמץ' הוא ביאור ופירוט של הסוג השלישי – 'סולת מורבכת חלות בלולות בשמן', שהרי כבר בסוג השלישי הזה לא מדובר ב'מצות' אלא ב'חלות'. גם אם כך, להבנת מגמת תוספת הלחמים דבר זה לא משנה הרבה. בסופו של דבר לפנינו סל מצות שמצטרף לזבח, אשר כצפוי כולל בעיקר מצות, אך יש בו גם חלות חמץ, המובלטות בצורה יוצאת דופן, עד לכדי ההכרעה של חלק מהפרשנים שהן 'תכלית הקרבן'.³

הערה נוספת שיש להעיר כרקע לדיון עצמו היא ייצוג העושר ונחת הרוח שנלווים אל הלחמים המצטרפים לזבח השלמים, כפי שבא לידי ביטוי בריבוי השמן: "חלות מצות בלולות בשמן" / "ורקיקי מצות משחים בשמן" / "וסלת מרבכת חלות בלולות בשמן". המצות, הרקיקים והחלות צריכים להיות בלולים בשמן או משוחים בשמן, ובנוסף לאלו יש גם חלות חמץ, שגם הן מייצגות, כפי שנראה להלן, שביעות רצון. הדבר מתאים כמובן לקורבן תודה, שדרכו מבקש אדם להביע את הכרת הטוב שלו לה', על הטוב שגמל אותו.

אחד מכל סוג לחם צריך להינתן לכוהן ("אחד מכל קרבן"). חז"ל השוו דין זה לדין המעשר ומתוך כך למדו על הכמות הנידונה גם כאן: על מביא הקורבן להביא עשרה לחמים מכל סוג, ואחד מכל עשרה ינתן לכוהן, כך שבסופו של דבר הבעלים נשארים עם שלושים וששה לחמים והכוהן עם ארבעה.

הדין השני המייחד את זבח שלמי התודה הוא זמן אכילתו: "ובבשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא

ובמצה שלשה מינין: חלות ורקיקין ורבוכה. נמצאו שלשה עשרונות ושליש לכל מין, שלש חלות לעשרון" (מנחות פ"א מ"א). כלומר, לפי חז"ל לחמי החמץ זהים בגודלם לכל שלושת סוגי המצה גם יחד.

3 תפיסת לחמי החמץ של התודה כעיקר בא לידי ביטוי גם ביחס בין כמות הקמח שממנו מכינים את לחמי החמץ לכמות הקמח המוקדש למצות: "התודה היתה באה חמש סאין וירושלמיות, שהן שש מדבריות: שתי אפות – והאפה שלש סאין – עשרים עשרון – עשרה לחמץ ועשרה למצה. עשרה לחמץ – עשרון לחלה; ועשרה למצה –

נפשית אחרת שמבחינה בין שני אופני הקדשת הקרבן האלו.

הנדר המקראי מופיע בסיפורים שבהם אדם מצוי במצוקה והוא מבקש מאלוהיו עזרה. במקרים אלו הוא נודר שאם ה' יגמול אתו טובה, הוא יביא למקדש דבר מה, יעשה דבר מה וכדומה. לפיכך, פעמים רבות הנדר הוא מותנה – 'אם יעשה ה' עמדי כך וכך – אעשה גם אני כך וכך', ולפיכך האדם מחייב בו את עצמו – כהגדרת חז"ל. די להיזכר בהקשר זה בנדרו של יעקב המצוי במצוקה עת בורח מפני אחיו חרנה: "וַיֵּדֶר יַעֲקֹב נֶדֶר לַאֲמֵר: אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרָנִי בַדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי הוֹלֵךְ... וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים וְהֶאֱבֵן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יְהִיָּה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עֲשֶׂה אֲעֲשֶׂרְנוּ לָךְ" (בראשית כ"ח, כ-כב). באופן דומה נדרו גם ישראל ערב יציאתם למלחמה נגד ערד: "וַיֵּדֶר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַה' וַיֹּאמֶר אִם נָתַן תִּתֶּן אֶת הָעַם הַזֶּה בְּיָדִי – וְהִחַרְמְתִּי אֶת עֲרִיקָם" (במדבר כ"א, ב). החרם הוא סוג מסוים של הקדשה לגבוה, בדומה לקורבן. כך כמובן גם נדרו הטרגי של יפתח: "וַיֵּדֶר יַפְתָּח נֶדֶר לַה' וַיֹּאמֶר אִם נָתַן תִּתֶּן אֶת עַמּוֹן בְּיָדִי וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֶשֶׁר יֵצֵא מִדֹּלְתַי בְּיַדִּי לְקִרְיַתִּי בְּשׁוּבִי בְּשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַה' וְהֶעֱלִיתָהּ עוֹלָה" (שופטים י"א, ל-לא). באופן זה יש להבין גם את נדר חנה (שמ"א א', יא) ואת נדר דוד (שמ"ב ט"ו, ח).

די בדוגמאות אלו בכדי להיכנס לאווירה המקראית של 'נדר'. האדם הנודר מצוי במצוקה ובסכנה, והוא מבטיח דבר מה לה' אם ישמור עליו ויצליח דרכו. לפיכך, כשמקיים האדם את נדרו מתלווה לדבר תחושת תודה והכרת הטוב – בדומה לזבחי תודה – ולכן הם יכולים להופיע בצמידות ואף כתקבולת, כמו: "וְאֲנִי בְּקוֹל תוֹדָה אֲזַבְּחָה לָךְ / אֲשֶׁר נִדְרָתִי אֲשַׁלְּמָה יְשׁוּעָתָה לַה'" (יונה ב, י); "זָבַח לֵאלֹהִים תוֹדָה / וְשָׁלַם לְעֵלְיוֹן נְדָרֶיךָ" (תהלים נ, יד); "עֲלֵי אֱלֹהִים נְדָרֶיךָ / אֲשַׁלַּם תוֹדַת לָךְ" (תהלים נ"ו, יג). דבר זה מעלה אתגר פרשני בנוגע ליחס שלמי הנדר לשלמי התודה, ונדון בכך בהמשך. לפני כן עלינו להגדיר מהי 'נדבה'.

ההגדרה הטובה ביותר לנדבה היא על דרך השלילה: שלא כמו הנדר שבו אדם מתנה את הקורבן בהצלחתו או ביציאתו מהמצוקה, הנדבה היא כולה וולונטארית

חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא" (בבלי ברכות דף נ"ד ע"ב). אף שדבריו של רב פותחים בהגדרה מספרית – "ארבעה" – והוא מונה את אלו הרשומים במזמור ק"ז כמי שנעשה להם נס ועליהם להודות – סביר שאין הכוונה שרק ארבעה אלו יכולים להביא זבח תודה. מסתבר יותר, כלשון רש"י: "אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדבריות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות" (פירושו לויקרא ז', יב). התוספת של רש"י – "כגון" – מלמדת שלדעתו מדובר בדוגמאות בלבד,⁴ ולא במקרה סתם הרמב"ם ולא הביא מקרים אלו ובכך לימד שקורבן זה "נידר ונידב על ידי כל מי שמרגיש צורך להודות לה".⁵

גם הסברה הפשוטה תומכת בכך שלא רק הארבעה הנזכרים יכולים להביא תודה, שהרי בסופו של דבר מדובר בקורבן שבא בנדבה, אלא שחז"ל ביקשו להכניס את חובת התודה לכללים פורמליים המחייבים כל אדם.⁶ זבח התודה מובא אפוא כתגובה של האדם לטובות שגמל עמו אלוהיו וכביטוי של הכרת הטוב.

לעומת זאת, זבח שלמים שמובא כנדר או כנדבה, נשען על מוטיבציה אנושית חופשית. זוהי אינה תגובה אנושית לדבר מה שה' עשה עם האדם, אלא הבעה חופשית של מביא הקורבן, ביצירת דיאלוג חדש שהאדם מניע והוא המייסד שלו. הדבר בולט במיוחד בנדר, ולשם כך יש לעמוד תחילה על ההבחנה בין נדר לנדבה, שאומנם כלולים כאן באותו המודל אך מתארים שני מניעים שונים להבאת זבח השלמים.

נדר ונדבה

לפי חז"ל ההבדל בין נדר לנדבה הוא ביסודו הלכתי-משפטי: "איזהו נדר? האומר 'הרי עלי עולה'. ואיזהו נדבה? האומר 'הרי זו עולה'. מה בין נדרים לנדבות? אלא שהנדרים מתו או נגנבו חייבים באחריותם, ונדבות מתו או נגנבו אין חייבין באחריותן" (משנה קינים פ"א, מ"א). לפי הבחנה זו 'נדר' הוא קבלה שאדם מקבל על עצמו שיביא קורבן, ואילו 'נדבה' היא הקדשת בהמה מסוימת כקורבן. למרות אופייה המשפטי של הגדרה זו, ייתכן שיש לראותה כביטוי חיצוני של התחוללות

שנתרפא וחבוש שיצא מבית האסורים ויורדי הים כשיעלו והולכי דרכים כשיגיעו לשוב וצריכים להודות בפני עשרה ושנים מהם חכמים אם ימצאם שנאמר 'זירומהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו' ואלו הארבעה הם מפורשים בפרשה זו בספר תהלים. וכיצד מודה? עומד ביניהם ומברך 'בא"י אמ"ה הגומל לחייבים טובות' וכל השומעים אומרים 'מי שגמלך טוב הוא יגמלך סלה'.

4 לקריאה אחרת ראו: א' שנדורפי, "מי מביא קרבן תודה?", מעלין בקודש ד (תשס"ב), עמ' 75-76.

5 שנדורפי, מי מביא קרבן תודה, עמ' 83.

6 רס"ג כלל במניין המצוות שלו את 'מצוות ברכה' כמצוות עשה אחת שכוללת את הברכות כולן (עשה כז). בכלל זאת הוא מזכיר את מצוות הגומל טובות כחובה של ממש: "ארבעה צריכים להודות ברבים: חולה

אם בתורת נדבה). מכיוון אחר ניסה ר"י בכור שור להתמודד עם הלכה מוזרה זו וכתב (בהתלבטות) שניתן לקרוא את המשפט הראשון בתמיהה והשני כפסיקה: "נדבה תעשה אותו? לנדר לא ירצה!" (פירושו לויקרא כ"ב, כג). אולם קריאה זו קשה בפסוק, ולו בשל וא"ו החיבור המחבר את שני חלקי המשפט ("ולנדר"). רמב"ן על אתר השתדל להראות שמדרש ההלכה יכול להתאים ללשון הפסוק, אולם זהו דוחק, ומפשטי המקראות עולה שהתורה מחלקת בשרוע ובקלוט בין נדר לנדבה.

מה מייחד מומים אלו מהרשימה הנזכרת לפנייהם? רש"י מבאר במקום: "שרוע – אבר גדול מחבירו; קלוט – פרסותיו קלוטות", כלומר מדובר במומים שהם פגם אסתטי ולא נכות או חיסרון של ממש. מסתבר אם כן, שהדרישה לקורבן שבא כנדר גבוהה מדרישת התמימות לקורבן נדבה. אדם שהתחייב להביא קורבן אם יגמול לו ה' רוב טובה – מחויב כעת להביא קורבן מעולה וכל פגם אסתטי פוגם בשלמות המתנה. אולם אדם שאינו מחויב להבאת הקורבן בגלל אירוע מסוים, אלא מביא מתנת חנם מרצונו החופשי – יכול להביא גם בהמות שיש בהן מום אסתטי.

ברוח זו פירש אברבנאל, תוך שהוא מתמקד בזמן השונה שעובר בין ההקדשה לזמן הבאת השלמים:

"נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה" – רוצה לומר, שיוכל לעשות ממנו נדבה, כיון שאין לו אחר לפניו לתת. אבל לנדר, שאם נדר בעת צרתו הרי עלי שור או שה, צריך שיתן אותו תמים זכר בעין יפה, כיון שיש לו זמן לבקשו ולהקריבו ומוצא שפתיו ישמור"

(פירושו לויקרא כ"ב).

לדעתו, מאחר שאת הנדר קיבל על עצמו אדם בעת צרתו, הרי שהיה לו זמן רב להתכונן להבאת הקורבן, וראוי שיחזר אחר קורבן תמים לגמרי. אולם בנדבה – שאיננה קשורה במצוקה שצריכה לבוא על פתונה – אדם מתחייב ברגע שנדב, ועל כן טוב שיביא מה שתחת ידיו, גם אם יש בו מומים אסתטיים. גם בפרשנות המודרנית היו שאימצו קריאה זו,⁹ אולם אינני בטוח שאכן יש דרישה מאדם שיכין את הקורבנות לפני שמצוקתו הגיעה לידי פתונה. הרי רק אם יינצל מצרתו עליו להביא את קורבן נדרו. אולם, דבריו של אברבנאל מתאימים לרוח העולה מהמקראות: ניתן להקל בנדבה

ומביעה את הידידות ואת השלום שחש המקריב בעומדו מול קונו. הוא איננו מצפה למאומה ואינו תולה את נדבתו במאומה, אלא מביע את תחושותיו. הוא מקדיש בהמה מסוימת שתהיה מתנה לקודש ושיזכה הוא ובני ביתו לאכול על שולחן גבוה. כלומר, בעוד 'נדר' הוא מתנה מותנית, 'נדבה' היא מתנה בלתי מותנית.⁷

מהו אם כן היסוד המבדיל בין שלמי תודה לשלמי נדר או נדבה? לכאורה, אפשר היה ליצור דווקא פיצול אחר – שלמי תודה ונדר מזה ושלמי נדבה מזה, שהרי שני הראשונים קשורים בתגובת האדם להצלתו ולחסד שגמל אתו ה', וכאמור לעיל: "זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדר" (תהלים נ', יד). ואכן, היו שיצרו חלוקה מעין זו, כמו למשל מנחם הרן שכתב כך:

"בחוקה הכהנית שלמי נדר והתודה קרובים זה לזה אבל אינם זהים. וייחודם הוא בכך, שהנדר ניטל מתוך התחייבות מראש ואילו בתודה אין התחייבות כזו. ובזה שונים שניהם מן הנדבה, שבעיקרה אין בה לא התחייבות מראש, עם הציפייה לקיומו של תנאי, ולא רגשי התודה בקשר למאורע חשוב".⁸

צריך להודות שהחלוקה שמציע הרן מפתה ביותר: אכן בנדר ובתודה יש מעין "התחייבות מראש" כדבריו – בניגוד לנדבה. יתר על כן: לפחות במקום אחד נדמה שיש החמרה בדיני הנדר משום שמדובר בהתחייבות שאדם הכניס עצמו לתוכה מראש. כל בעלי החיים המובאים לקורבן צריכים להיות 'תמימים' – ללא מום, ובפירוט המומים הפוסלים נאמר בפירוש שדבר זה תקף בכל סוגי זבח השלמים: "ואיש פי יקריב זבח שלמים לה' לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו. עגרת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה' ואשה לא תתנוי מהם על המזבח לה" (ויקרא כב, כא-כב). הכתוב מפרט את סוגי המומים השונים בכדי להפריד בינם ובין שני מומים אחרים שהם – למרבה ההפתעה – פסולים לבוא בחלק מסוגי השלמים אך יכולים לבוא בחלק אחר של שלמים: "ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה" (שם, כג).

למדרש ההלכה היה קשה עם ההנחה שבעל חיים בעל מום יוכל להיות קורבן נדבה, וחז"ל ביארו את "נדבה" כהקדש לבדק הבית (ראו בפירוש רש"י במקום), בניגוד ל"נדר" שהוא הקדש למזבח (בין אם בתורת נדר ובין

9 מילגרומ, ויקרא, חלק ב, עמ' 1878-1879. ראו גם את הצעתו הראשונה של בכור שור: "ואין זה מום, ולכך מותר לנדבה. אבל אם נדר מתחילה אינו יוצא ידי נדרו, דאדעתא דמשונה לא נדר" (פירושו שם).

7 בניסוח דומה: קיוצי, זבח שלמים, עמ' 25.

8 מ' הרן, "נדר", אנציקלופדיה מקראית, כרך ה, עמ' 786.

שכולה נשענת על המוטיבציה של המקריב, אך לא ניתן לאמץ הקלות אלו בנדר, שגם אם נכון הדבר שהוא בא מיוזמת הנודר, בסופו של דבר הוא מחויב להביא קורבנו לאחר שה' גאל אותו מצרתו.¹⁰

מסתבר אפוא, כרוח דבריו של הרן, שאכן הנדר קרוב במובן מסוים לשלמי התודה, ובשניהם האדם מביא קורבן לאחר שקרה דבר מה שחייב אותו.

אולם למרות הפיתוי שבחלוקה זו, החלוקה בפרשתנו שונה, ומציבה את שלמי הנדר והנדבה בקבוצה אחת ומולם את שלמי התודה. מה בכל זאת הופך את הנדר ואת הנדבה לקבוצה אחת המובחנת משלמי התודה? דומה שהתשובה נעוצה בתחילת המסע, בתחילת הסיפור שמניע את האדם להביא זבח שלמים. שלמי תודה נשענים על סיטואציה שבה האדם מגיב לחסד שגמל אתו קונו. ה' הוא שהתחיל את הסיטואציה והאדם מגיב לה. במובן מסוים שלמי תודה הם על גבול קורבן החובה כפי שראינו לעיל. יש ציפייה מאדם שה' גמל אתו בחסדיו, שיגיב לטובת ה', שיאמר לו תודה; "ארבעה צריכים להודות". לעומת זאת, סיפורם של שלמי נדר ונדבה מתחיל ביוזמה חופשית של האדם. באותו רגע שבו האדם החליט לנדור או לנדב קורבן לקודש הוא לא היה מחויב לדבר כלל. הוא זה שניצב כנקודת ראשית לשיח הדתי שמתנהל מבעד לזבח שלמים זה. הוא אינו מגיב, הוא מחולל.

הבדל זה יכול להעניק פשר לכמה מן ההבדלים הבולטים בין סוגי השלמים, ועל כך נעמוד בשיעורנו הבא.

• ..... •
• כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולפרופ' יונתן גרוסמן •
• עורך: בנימין פרנקל, תשע"ט •
• ..... •
• בית המדרש הוירטואלי •
• מיסודו של •
• The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash •
• האתר בעברית: <https://etzion.org.il/> •
• האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> •
• משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 •
• דוא"ל: office@etzion.org.il •

---

10 דברים ברוח זו כתבו גם: M. Noth, Leviticus (OTL), London 1965, p. 162; J. E. Hartly, Leviticus (WBC), Texas 1992, p. 361